

معرفی‌های اجمالی

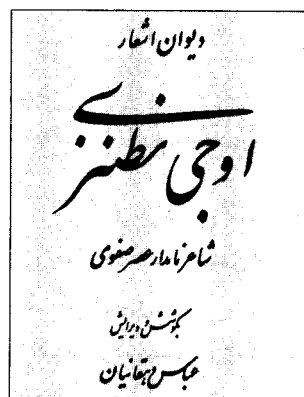
نسخه‌ای که دیوان بر پایه آن تصحیح شده است، در کتابخانه مجلس به شماره ۹۵۲ نگهداری می‌شود و در فهرست آنجا (ج ۳، ص ۱۹۶) معرفی شده است. این نسخه را عبدالرشید خطاط، از خوشنویسان شناخته شده عصر صفوی در سال‌های ۱۰۴۳ و ۱۰۴۴ ق کتابت کرده است. نسخه، ۷۵ برگ دارد و در هر صفحه آن، چهارده بیت نوشته شده است. آقای دهقانیان با به دست آوردن فتوکپی این نسخه، به مهیاسازی آن برای چاپ اقدام کرده است؛ در حالی که مقدمه‌ای عاری از ارجاعات علمی و بحث‌های متداول برای معرفی شاعری شناخته شده، چون اوجی بر آن افزوده است.

این نسخه که حدوداً دو هزار بیت شعر دارد، شامل غزلیات، قصاید و رباعیاتی از اوجی است که البته نمی‌تواند همه اشعار او باشد؛ زیرا منابع تذکره‌ای حجم بیشتری از شعر برای او بر شمرده‌اند.

در سطور بعد به منابع مهم تذکره‌ای که برای اموال و آثار اوجی باید بدان‌ها نگریست، اشاره‌ای خواهم داشت، ولی عجلتاً به کیفیت تصحیح حاضر از دیوان شاعر نگاهی می‌اندازم، در حالی که تصویر نسخه استفاده شده برای تصحیح را در اختیار ندارم.

مصحح برای هر شعر، نامی جعل کرده است که رسمی ناپسند و بر افتاده است؛ جدا از این، در قرائت تک نسخه مورد استفاده اش دچار بدخوانی‌هایی شده و متن را به اغلاط مکرر زینت داده است (۱؟). تصادفاً به صفحه ۱۳۸ مراجعه شد که در آن قصیده‌ای با قافیه «آ» و ردیف «بده» شامل ۲۴ بیت آمده است. در ابیات زیر اشکالات وزنی دیده می‌شود که باید به نحوی که حدس می‌زنم، اصلاح شود:

دیوان اوجی نطنزی؛ به کوشش و ویرایش عباس دهقانیان؛ چاپ اول، تهران: پرشکوه، ۱۳۸۶، ۱۶۴ ص.

انجمن اهل قلم شهرستان نطنز که در حوزه پژوهش‌های بومی فعال است و آثاری همچون فرهنگ جامع زبان و گویش نطنز اثر عباس دهقانیان (کتاب برگزیده فصل در سال ۱۳۸۶) را منتشر کرده است، این بار اثری در حوزه تصحیح دیوان‌های شعری عرضه نموده است: دیوان اوجی نطنزی، شاعر عهد صفوی، به تصحیح عباس دهقانیان، موسیقی دان و خوشنویس کاشانی که با به دست آوردن عکس نسخه خطی دیوان شاعر، اقدام به تصحیح (یا به قول خود ایشان ویرایش) آن کرده است. این نسخه بنابر اطلاع فهرست نسخه‌های خطی فارسی از احمد منزوی (ج ۳، ص ۱۳۵۰، ش ۲۲۴۲)، تا مدت‌ها به عنوان تنها نسخه دیوان شاعر شناخته می‌شد که بعدها - چنانکه خواهیم گفت - نسخه دیگری از آن نیز یافت شد؛ نسخه‌ای که مصحح از آن بی اطلاع بوده است.

بیت ۱ / مصرع ۲: مومیایی ← مومیایی ای
 ۲/۶: باری سرای من از برای خدا بوده ← باری سزای من
 ز برای خدا بده
 ۱/۸: دل برده و جان یگرو نیز داده ایم ← دل برده ای و جان
 به گرو نیز داده ایم.

۱/۱۳: جلاد دوریست ← جلاد دور نیست (احتمالاً).

بی شک اگر نسخه مجلس به دقت با متن چاپی مقابله شود، اغلاط فراوانی از آن قابل استخراج است که محصول ناآشنایی مصحح با ظرایف وزن شعر فارسی یا شتابزدگی ایشان در عملیات چاپ باید تلقی شود.

اما بحث بر سر نسخه های دیگر دیوان اوجی: مصحح از محل نگهداری نسخه مورد استفاده اش آگاهی نداشته و از آن به فتوکپی نسخه خطی که به خط عبدالرشید خوشنویس است، تعبیر کرده است؛ حال آنکه چنان که گذشت؛ این نسخه در کتابخانه مجلس شورای اسلامی نگهداری می شود؛ اما همان طور که اشاره شد از دیوان اوجی نسخه های دیگری نیز می شناسیم که برای تصحیح مجدد دیوان، باید از آنها استفاده شود. یکی از این نسخه ها در فهرست کتابخانه خانقاه نعمت‌اللمبی (ج ۱، ص ۲۱۳) معرفی شده و شامل ۳۰۰ صفحه ۱۷ سطری است. ابیاتی که برای آغاز و انجام این نسخه در فهرست کتابخانه مزبور ذکر شده است، در نسخه چاپ دهقانیان نیامده که نشان می دهد نسخه خانقاه نعمت‌اللمبی، شامل اشعار بیشتری است؛ دیگر اینکه در نسخه چاپ دهقانیان از قافیه برخی حروف الفبا شعر وجود ندارد و همین امر نشانگر نقص نسخه مجلس یا منتخب بودن آن است.

نسخه سومی که از این دیوان تا کنون شناخته شده است، در کتابخانه موزه بریتانیا نگهداری می شود که در فهرستی که چارلز ریو برای نسخه های خطی فارسی آنجا ترتیب داده (ج ۲، ص ۶۸۲) به تمامی معرفی شده است. در پایان، با اعلام اینکه این دیوان را افشین عاطفی، پژوهشگر کاشانی الاصل و مصحح دیوان های سرایندگان آن اقلیم در فهرست آثار آماده چاپ خود قرار داده است و باید در انتظار چاپ بهتری از آن بود، در ادامه نامی از تذکره هایی که احوال اوجی را ثبت کرده اند، برده می شود.

بنابر اطلاع خیام پور در فرهنگ سخنوران (ج ۱، ص ۱۰۷) این تذکره ها احوال اوجی نظری را آورده اند:
 - تذکره نصرآبادی؛

- سرور آزاد، اثر غلامعلی آزاد بلگرامی (تألیف ۱۱۶۶ ق)؛

- شمع انجمن، اثر سید محمد صدیق حسن خان بهادر

(تألیف ۱۲۹۲ ق)؛

- سفینه خوشگو؛

- نتایج الافکار، اثر گوپاموی «قدرت»؛

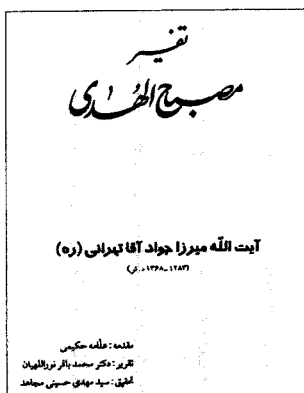
- آتشکده لطفعلی آذر بیگدلی؛

- صحف ابراهیم، اثر علی ابراهیم خان «خلیل»؛

- ریاض الشعراء، اثر واله داغستانی.

کریم کتابیار

تفسیر مصباح الهدی؛ تقریر محمدباقر نوراللهیان، تحقیق سید مهدی حسینی مجاهد، تهیه و تدوین مؤسسه معارف اسلامی امام رضا(ع)؛ چاپ اول، قم: مؤسسه معارف اسلامی امام رضا(ع)، ۱۳۸۸، وزیری، ۴۹۵ ص ۴۹۵ ص.

میرزا جواد آقا تهرانی (ره) دو بار درس تفسیر قرآن را از اول تا پایان در مدرسه میرزا جعفر در صحن عتیق امام رضا(ع) تدریس کرده است. یکی از شاگردان وی - دکتر محمدباقر نوراللهیان - این دو دوره درس را تقریر کرده است. وی که قبلاً کارمند اداره مخابرات بوده و با خط مورس آشنایی داشته است، پیوسته تلگراف ارسالی را در ذهن خود مرور و یادداشت می کرده، همان جواب را به ارباب رجوع می داده است؛ بدون اینکه چیزی از تلگراف کم یا زیاد شود. وی از شاگردان میرزا مهدی اصفهانی نیز بوده است و در کنار طبابت، در درس تفسیر نیز حضور می یافته است و آنها را بدون کم و کاست تقریر می کرده است.

این مجموعه دو جلدی که اکنون به چاپ رسیده است، بخشی از این آثار تفسیری است که تفسیر سوره حمد و از آغاز سوره بقره تا آیه ۲۵۳ را دربرمی گیرد. ویژگی این بخش، در آن است که آقای دکتر نوراللهیان آنها را در حضور مرحوم میرزا جواد آقا تهرانی مقابله کرده اند و گاه ایشان آن را کم و یا بر آن افزوده اند و در نهایت به تأیید ایشان رسیده است و میرزا جواد آقا گفته اند قابل چاپ است.

تقریرات یادشده با تلاش حجّت الاسلام و المسلمین

شاگردان درس تفسیر استاد بوده است، ویژگی های درس تفسیر ایشان را ذیل این عناوین بر شمرده است: ۱. فهم روشن از آیات؛ ۲. تنظیم درس از قبل؛ ۳. توجه به اقوال مفسران؛ ۴. میدان بحث و گفتگو؛ ۵. تبیین معارف (یک). قرآن موجب عصمت پیامبر (ص)، دو. توفیق و اختیار، سه. محدوده حجیت ظواهر؛ ۶. سطح علمی تفسیر؛ ۷. چگونگی بهره گیری از دانش ها؛ ۸. دانش و بینش؛ ۹. زیبانگاری؛ ۱۰. معنای تفسیر و وظیفه مفسر؛ ۱۱. هدایتگری و انسان سازی.

هادی ربانی

جنگ: مجموعه مقالات یادمان شهید ثقة الاسلام تبریزی از پیشگامان فهرست نگاری ایران: به کوشش اعضای انجمن فهرست نگاران نسخه های خطی و ویرایش یوسف بیگ باباپور؛ تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۸، دفتر اول، ۶۲۸ ص، وزیری (گالینگور)، مصور، ۸۰۰۰۰ ریال، هزار نسخه.

جنگ: مجموعه مقالات یادمان

شهید ثقة الاسلام تبریزی

از پیشگامان فهرست نگاری ایران

به کوشش:

اعضای انجمن فهرست نگاران

نسخه های خطی

ویرایش: یوسف بیگ باباپور

تهران، ۱۳۸۸

زمانی در ایران، نشریات تخصصی جایگاهی نداشت و نشریات مربوط به نسخه های خطی محدود به یک عنوان بود که با فاصله زمانی فراوان منتشر می شد؛ ولی اکنون چند عنوان نشریه در این زمینه به چاپ می رسد:

فصل نامه پیام چهارستان که چند سالی است انتشار می یابد و اکنون از حالت خبری بیرون آمده، پربزرگ تر و پربارتر شده است.

نامه چهارستان که هر شش ماه یک بار چاپ می شود.

گاه نامه نسخه پژوهی که تا کنون سه دفتر از آن به کوشش ابوالفضل حافظیان بابلی، به چاپ رسیده است.

کتاب شیعه که قرار است سالی دو شماره از آن به کوشش مؤسسه کتاب شناسی شیعه چاپ شود.

جنگ که هم اکنون دفتر نخست آن، پیش روی ماست.

سید مهدی حسینی مجاهد، بازخوانی، بازنویسی، مقابله و مستندسازی شده است و سپس در مؤسسه معارف اسلامی امام رضا (ع) با استوارسازی متن و عنوان گذاری، طریق بهره گیری بهتر فراهم آمده و اکنون در قالب دو جلد تفسیر ارائه شده است. رویکرد اصلی این تفسیر، برداشت های اخلاقی از آیات است که پس از توضیح واژگان آیه ها طرح می شود؛ همچنین بیشتر روایات استفاده شده در تفسیر آیات نیز صبغه اخلاقی دارند؛ البته گاهی به مناسبت تفسیر برخی آیات، سایر موضوعات نیز مطرح شده اند؛ از جمله برخی مطالب معارفی متأثر از مدرسه معارفی خراسان نیز در ذیل برخی آیات آمده است.

در آغاز کتاب، سه نوشتار آمده است که افزون بر پرداختن به زندگانی میرزا جواد آقا تهرانی، روش تفسیری وی نیز بیان شده است. نوشته اول را استاد محمدرضا حکیمی با عنوان «مبانی تفسیر در مکتب تفکیک» نگاشته است. وی در یادداشت خود درباره پنج مسئله ذیل توضیح کوتاهی می دهد: ۱. کتابی مانند قرآن، به تفسیر نیازمند است؛ ۲. قرآن خود به این نیاز توجه داشته، راه رفع آن را نشان داده است؛ ۳. آورنده قرآن نیز این را می دانسته و راه رفع آن را بیان کرده است؛ ۴. آورنده قرآن و تفسیر کننده قرآن، لزوم سنخیت روحی و وراثت علمی و ضرورت عقلی و علمی اند؛ ۵. وجود آیات متشابه در قرآن کریم.

مؤلف در ادامه، با اشاره به ویژگی های تفسیر مصباح الهدی، می گوید: این تفسیر، اثری تقریری است و یک نمونه تفسیر تفکیکی و مستقل است. ما با مفسری قرآنی روبرو هستیم که بدون آنکه ما را در میان افکار و اوهام قرون و اعصار گم کند، به «هذا بیان للناس» و به «نور» و «بصائر» و «بینات» و «برهان ربانی»، هدایت می کند؛ نه برهان ناقص بشری و یونانی.

نوشتار دوم، با عنوان «نگاهی به زندگی عالم ربانی آیت الله میرزا جواد آقا تهرانی»، اثر حجت الاسلام والمسلمین سید مهدی حسینی است. در این نوشته - که کامل ترین زندگی نامه درباره اوست - به تفصیل در ذیل این عناوین از وی سخن رفته است: ۱. زندگی علمی (الف. دوران تحصیل، ب. استادان، ج. شاگردان، د. روش تدریس)؛ ۲. تألیفات؛ ۳. مشرب فکری و علمی (نمونه هایی از دیدگاه های تفکیکی مرحوم میرزا)؛ ۴. زندگی اخلاقی و معنوی (الف. ایمان و کمالات معنوی، ب. فضایل و ویژگی های اخلاقی)؛ ۵. زندگی اجتماعی و سیاسی (الف. خدمات اجتماعی، ب. فعالیت های سیاسی)؛ ۶. عروج ملکوتی.

نوشتار سوم، با عنوان «روش تفسیری آیت الله میرزا جواد آقا تهرانی (ره)»، اثر محمد عبداللّهیان است. مؤلف که از

در این دفتر، مقالاتی از کتاب شناسان و نسخه‌پژوهان ایران و جهان به چشم می‌خورد که در دو بخش سامان یافته است: بخش یکم شامل مقالات مربوط به شهید ثقة الاسلام تبریزی و بخش دوم شامل مقالات اهداشده به ثقة الاسلام.

ثقة الاسلام (۱۲۷۷ - ۱۳۳۰ق) از جمله فعالان سیاسی و مبارزان راه آزادی است که برای برقراری مشروطه در ایران تلاش‌های بسیار کرد. سرانجام نیروهای تجاوزگرو روس وی را در تبریز به دار آویختند و به شهادت رساندند. این شماره از جنگ، به پیشگاه او تقدیم می‌شود تا مجاهدت‌ها و فداکاری‌های او در راه استقلال و آزادی ایران، و تلاش‌هایش در زمینه کتاب‌شناسی و فهرست‌نگاری را پاس دارد. در بخش یکم، دو مقاله دیده می‌شود:

«شمه‌ای از سوانح عمری و شرح حال و قضیه حضرت آقای میرزا علی آقای ثقة الاسلام شهید»، به قلم میرزا محمد ثقة الاسلام برادر او (ص ۱۷ - ۶۱) که از کتاب سوانح عمری، تألیف محمد ثقة الاسلام چاپ تبریز به سال ۱۳۴۰ ش گزینش شده است. تصویری از اجازات شیخ الشریعه اصفهانی، آخوند ملا محمدعلی خوانساری، شیخ محمدحسین مجتهد مازندرانی و شیخ اسماعیل مجتهد محلاتی به ثقة الاسلام، در پایان این نوشتار دیده می‌شود.

مقاله دوم گزارش یوسف بیگ باباپور از کتاب یادداشت‌ها در باب ثقة الاسلام تبریزی به قلم میرزا اسدالله ضمیری، ملازم خاص ثقة الاسلام است که به کوشش برادران شکوهی به سال ۱۳۵۶ ش به دست انتشارات ابن سینا در تبریز به چاپ رسیده است (ص ۶۲ - ۶۹).

بیست و چهارم مقاله نیز به پیشگاه ثقة الاسلام هدیه شده است:

«آسیب‌شناسی نشر فهرست‌های نسخ خطی و راهکارهای بهبود آن»، به قلم سیدرضا باقریان موحد (ص ۷۳ - ۸۸). این نوشتار به صورت اجمالی به مشکلات فهرست‌نگاری و تصحیح متون می‌پردازد. غیبت فهرست نسخه‌های خطی از بیشتر کتابخانه‌ها، ارتباط نداشتن دانشجویان و آشنانیدن نسل جوان با فهرست‌ها، فروش اندک و دوری ناشران از چاپ فهارس، از جمله این مشکلات است. این آسیب‌ها از آن جا سرچشمه می‌گیرند که هنوز اهداف فهرست‌نویسی روشن نیست؛ فهرست‌ها استاندارد نیستند؛ فهرست‌نگاران شیوه‌نامه ندارند و روشمند عمل نمی‌کنند. انتشار فهرست بر محور آغاز، تاریخ و موضوع، در برابر فهرست‌های کتابخانه‌محور و نویسنده‌محور، از جمله راهکارهای پیشنهادی نویسنده برای

بهبود وضعیت حاکم بر فهرست‌نگاری است.

«معرفی نسخه‌ای نویافته از سده هفتم هجری: کتاب قانون مسعودی ابوریحان بیرونی»، به قلم یوسف بیگ باباپور (ص ۸۹ - ۱۱۶). نویسنده پس از معرفی کوتاه ابوریحان بیرونی و آثارش، به مأخذشناسی و نسخه‌شناسی قانون مسعودی می‌پردازد. آن‌گاه نسخه خطی این کتاب را در کتابخانه قمر بنی هاشم دامغان معرفی می‌کند که در فهرست این کتابخانه به عنوان کتابی در نجوم شناسانده شده است. تصویر برگ‌هایی از این نسخه، پایان بخش مقاله است.

«نکاتی تازه یاب در باب دو نسخه تحفه مظفری و فهرس التواریخ»، به قلم مریم تفضلی (ص ۱۱۷ - ۱۳۳). تحفه مظفری، شواهد شعری کتاب تاج المآثر اثر صدرالدین نیشابوری قمی و فهرس التواریخ اثر رضاعلی خان هدایت (۱۲۱۵ - ۱۲۸۸ق) است.

نویسنده مقاله، به بررسی دقیق نسخه‌های خطی این دو کتاب پرداخته و آگاهی‌های جدیدی ارائه داده است.

«بخش نخست فهرست نسخه‌های فارسی کتابخانه ایاصوفیا»، به قلم سیدمحمدتقی حسینی (ص ۱۳۴ - ۲۱۲). کتابخانه ایاصوفیا در قرن دوازدهم به دست سلطان محمد اول پایه‌گذاری شد و در سال ۱۳۴۷ق به کتابخانه سلیمانیه منتقل گشت. در ایاصوفیا هفتصد نسخه خطی فارسی به چشم می‌خورد که شماری از آنها در این مقاله شناسانده می‌شود.

«مستدرکات الذریعه الی تصانیف الشیعه»، اثر سیدمحمد موسوی جزائری (ص ۲۱۳ - ۲۵۱). شادروان جزائری از مجموعه داران مشهور ایران بود. سیدجعفر حسینی اشکوری یادداشت‌های او بر الذریعه آقابزرگ تهرانی را تدوین کرده است.

«فهرستواره کتابخانه ممتاز العلماء جنت‌مآب در لکهنوی هندوستان»، به قلم سیدسیف عباس نقوی که به دست سیدصادق حسینی اشکوری تنظیم شده است (ص ۲۵۲ - ۳۳۱). پیش‌تر ۲۰۷ نسخه خطی این کتابخانه فهرست شده، به چاپ رسیده بود و اکنون شماره‌های ۲۰۸ تا ۵۰۰ شناسانده می‌شود.

«ادبیات حج و کتاب‌های منازل در دوره دولت عثمانی»، به قلم اسراروغان (ص ۳۳۲ - ۳۵۰). عثمانی‌ها چهارقرن بر حجاز حکومت کردند. در زمان آنان، کتاب‌های زیادی درباره حج نگاشته شد که هم‌اکنون ۴۷۰ عنوان کتاب درباره حج و مناسک آن، در کتابخانه‌های ترکیه ثبت شده است. این نوشتار به ادبیات دوره عثمانی در زمینه حج می‌پردازد و مهم‌ترین کتاب‌های منازل و سفرنامه‌های حاجیان را بررسی می‌کند.

قلم رحیم قاسمی (ص ۴۹۰-۵۰۶). فهرست ۳۶ نسخه خطی از این موقوفه است.

«تفسیری کهن و نفیس از سده ششم یا هفتم هجری»، به قلم حسین متقی (ص ۵۰۷-۵۱۶). شناسایی نسخه خطی تفسیر قرآن مجید که در کتابخانه آیت الله مرعشی نگاهداری می شود و نویسنده آن، مجهول است.

«دفاع علامه طهرانی از آثار الباقیه»، به کوشش عباسعلی مردی (ص ۵۱۷-۵۲۳). اکبر داناسرشت در آغاز ترجمه خود از آثار الباقیه، کتاب ابوریحان بیرونی را اثری در زمینه گاه شماری معرفی می کند که بعضی به اشتباه آن را اثری تاریخی پنداشته اند. آقابزرگ تهرانی این نظر مترجم را به نقد کشیده، آثار الباقیه را اثری تاریخ نگارانه دانسته است. نقد آقابزرگ تهرانی برای نخستین بار به چاپ می رسد.

«عنصر نسخه شناختی»، به قلم بیرگر مونک آلسن که به دست سید محمد حسین مرعشی ترجمه شده است (ص ۵۲۴-۵۳۲). این مقاله راهنمایی برای توصیف هماهنگ و همسان مجموعه های خطی است.

«دو نسخه نادر در کتابخانه وزیری یزد»، به قلم حسین مسرت (ص ۵۳۳-۵۳۷). بررسی نسخه خطی مدایح حسینیه یا امینیه اثر عبدالباقی باقی اصفهانی که در فهرست کتابخانه، تذکره شعرای عصر فتحعلی شاه قاجار از فاضل گروسی شناسانده شده است. همچنین معرفی نسخه نجات الابدان از محمدعلی نجفاتی بافقی که به اشتباه، رساله در طب از محمدعلی المتطبیب ثبت شده است.

«تنویر الایمان و رسائل الائمه (ع)»، به قلم محمود ملکی تراکمه ای (ص ۵۳۸-۵۵۲). تنویر الایمان کتابی منسوب به کلینی است که نسخه خطی آن در کتابخانه مسجد اعظم قم نگاهداری می شود. از رسائل الائمه نیز نسخه ای بر جای مانده و تنها نقل هایی در کتاب ها آمده که در این نوشتار استخراج شده است.

«معرفی و بررسی فهرست نسخه های خطی شرقی در کالج سنت جونز آکسفورد»، به قلم علی میرانصاری (ص ۵۵۳-۵۶۰). معرفی فهرست نسخه های کالج سنت جونز که به کوشش دکتر امیلی ساوج اسمیت به سال ۲۰۰۵ م چاپ شده است.

«ترقیمه نویسی نسخه های خطی با توجه به نسخه های خطی فارسی شبه قاره»، به قلم عارف نوشاهی (ص ۵۶۱-۶۰۲). انجامه یا ترقیمه، به واقع شناسنامه نسخه است. این نوشتار به بررسی و ارائه نمونه هایی از ترقیمه نویسی در هندوستان می پردازد.

«شناسایی نسخه های خطی و مجهول و ناشناس از بایسته های فهرست نگاری»، اثر علی اکبر زمانی نژاد، (ص ۳۵۱-۳۷۴). این مقاله بر آن است تا فهرست نگاران را از تکرار مکررات بازدارد و آنان را به سسوی نوآوری و پژوهش درباره نسخه های مجهول، ناشناس و منسوب، متوجه کند.

«فهرست های دست نوشته (منتشر نشده) نسخه های خطی در کتابخانه های ایالات متحده امریکا»، به قلم رقیه عابدینی (ص ۳۷۵-۳۹۵). در این نوشتار ۴۷ فهرست دست نوشته، در معرفی نسخه های خطی در ۳۷ کتابخانه در شانزده ایالت امریکا بر اساس داده های جفری راپر در کتاب بررسی دستنویس های اسلامی جهان، گزارش شده است.

«متن انتقادی دیوان میرزا صادق منشی بر اساس هفت نسخه خطی»، به کوشش پروفیسور عثمان کریم اف که به قلم مرتضی رزم آرا معرفی شده است (ص ۳۹۶-۴۰۹).

«نسخه نفیس شرح فارسی اصول کافی»، به قلم محمد رضا زادهوش (ص ۴۱۰-۴۱۶). معرفی نسخه خطی شرح اصول کافی اثر احمد شریف شیرازی که به فرمان شاه سلطان حسین صفوی تألیف و سپس به فارسی ترجمه شده است. این شرح، وقف کتابخانه سلطنتی مدرسه چهارباغ اصفهان بوده است و هم اکنون در کتابخانه مرکزی دانشگاه اصفهان نگاهداری می شود و تا کنون از دید فهرست نگاران پنهان و مدت ها مورد غفلت بوده است.

«بازشناسی نسخه ای نفیس از جامع التواریخ موجود در گنجینه کتابخانه مجلس»، به قلم احسان الله شکراللهی (ص ۴۱۷-۴۳۲). معرفی یکی از کهن ترین، خواناترین و زیباترین نسخه های کتاب جامع التواریخ رشیدی است.

«حسب حال محدث قمی»، به تصحیح محسن صادقی (ص ۴۳۳-۴۳۷). شرح حال خودنوشت مرحوم حاج شیخ عباس قمی است که از جنگ خطی سید محمد کاظم جزایری نقل می شود.

«فهرست نسخه های عکسی مرکز فرهنگی خراسان»، به قلم عبدالحسین طالعی (ص ۴۳۸-۴۷۳). تنظیم، تلخیص و تکمیل یادداشت های استاد عزیز الله عطاردی است که پیش تر در کتاب روایت عشق چاپ شده بود.

«درآمدی به زندگانی و شناخت آثار علامه سید ابوطالب قاینی»، به قلم محمد رضا ابوالحسنی فیاض (ص ۴۷۴-۴۸۹). سیری در احوال و آثار علامه قاینی از دانشمندان قرن سیزدهم هجری که آثارش کمتر شناخته شده است.

«فهرست نسخه های خطی موقوفه میرزا ابوطالب قمی»، به

«فهرست کتب خطی، سنگی و سربی کتابخانه آیت الله مولی علی علیاری تبریزی»، به کوشش هادی هاشمیان (ص ۶۰۳-۶۲۸). علامه ملاعلی مجتهد علیاری از دانشمندان قرن سیزده و چهارده هجری است، و کتابخانه‌ای نفیس داشت که به کتابخانه آستان قدس رضوی هدیه شد. اکنون فهرست اجمالی کتابخانه مذکور، در این مقاله می‌آید.

محمد رضا زاده‌موش

جنگ ۲: مجموعه مقالات یادمان علامه شیخ آقابزرگ تهرانی؛ تهیه و تدوین اعضای انجمن فهرست‌نگاران نسخه‌های خطی، به کوشش محسن صادقی؛ دفتر دوم، چاپ اول، قم: مجمع ذخایر اسلامی، ۱۳۸۹، ۷۰۳ ص، وزیری (گالینگور سلفون)، مصور، صد هزار ریال، پانصد نسخه.

جنگ ۲: مجموعه مقالات یادمان

علامه شیخ آقابزرگ تهرانی

تهیه و تدوین:

اعضای انجمن فهرست‌نگاران

نسخه‌های خطی

به کوشش: محسن صادقی

قم، ۱۳۸۹

آقابزرگ تهرانی (۱۲۹۳-۱۳۸۹ق) از دانشمندان بزرگ و از جمله کسانی است که حق بزرگی بر کتاب‌شناسی شیعه دارد. اثر مشهور او الذریعة الی تصانیف النشیعة یک قرن پیش فراهم آمد و شگفتی آفرید. راهی که آقابزرگ در شناخت آثار دانشمندان شیعه گشود، تا کنون الهام بخش پژوهشگران و کتاب‌شناسان بسیاری بوده است. دفتر دوم جنگ، یادمان این عالم در گذشته است.

در این دفتر، ۲۵ مقاله از کتاب‌شناسان و نسخه‌پژوهان به چشم می‌خورد. این مقالات در دو بخش سامان یافته است: بخش یکم، هشت مقاله مربوط به آقابزرگ و بخش دوم، هفده مقاله اهداشده به پیشگاه آقابزرگ تهرانی را در بر می‌گیرد.

پس از مقدمه علی میرانصاری، یادداشت محسن صادقی گردآورنده دفتر دوم جنگ دیده می‌شود.

پس از این، مقالات مربوط به علامه شیخ آقابزرگ تهرانی آمده است:

«یادداشت‌های محقق طباطبایی بر ذریعه»، به کوشش

سیدعلی طباطبایی. آیت الله سیدعبدالعزیز طباطبایی یزدی مشهور به محقق طباطبایی، سه کار مختلف درباره الذریعه دارد: حاشیه‌ها، تعلیقه‌ها و تهذیب الذریعه. در این جا جلد نخست اضواء علی الذریعه، یعنی بخشی از تعلیقات محقق طباطبایی بر ذریعه به کوشش فرزند او به چاپ می‌رسد.

«یادداشت‌های سیدمحمد جزائری بر طبقات اعلام الشیعه»، به کوشش سیدجعفر حسینی اشکوری. این یادداشت‌ها گاه افزوده‌هایی بر مطالب شیخ آقابزرگ و گاه شرح حال‌ها و عنوان‌های جدیدی است که جزایری به ثبت رسانده است.

«یادداشت‌های احمد منزوی بر الذریعه» که به کوشش علی میرانصاری بیرون‌نویس شده و آمده است. یادداشت‌های استاد منزوی، فرزند آقابزرگ تهرانی به چند دسته تقسیم می‌شود:

- آگاهی‌های نسخه‌شناسی و شناسایی نسخه‌های خطی

عنوان مورد نظر در کتابخانه‌ها؛

- شناسایی چاپ‌های هر عنوان؛

- شناسایی بیشتر از پدیدآورنده هر مدخل؛

- تصحیح اطلاعات الذریعه.

«اجازه و مکتوب آقابزرگ تهرانی به میرزا محمدعلی اردوبادی به انضمام ماده تاریخ وفات آقابزرگ»، به کوشش و تصحیح عبدالله غفرانی. این مقاله، دو نوشتار از آقابزرگ تهرانی و یک یادداشت از سیدعلی نقوی لکهنوی فرزند ممتازالعلماء را در بر می‌گیرد. ابتدا اجازه آقابزرگ به علامه اردوبادی غروی (۱۳۱۲-۱۳۸۰ق) که محتوایی علمی و تاریخی دارد و تفاوت‌هایی با اجازه‌نامه‌های معمول دارد، سپس نامه همو به اردوبادی و آن‌گاه قطعه بازمانده‌ای از نامه سید لکهنوی به محمدصادق بحرالعلوم می‌آید.

«چند نکته در تصحیح کرام البرره»، اثر حسین متقی. نقد تصحیح حیدر محمدعلی بغدادی و خلیل نایفی از الکرام البرره که به سال ۱۴۲۷ قمری از سوی مؤسسه امام صادق (ع) در قم به چاپ رسیده است.

«چند شرح حال افتاده از چاپ اخیر نقباء البشر»، به قلم سیدمحمد طباطبایی بهبهانی (منصور). شرح حال ۲۳ تن از دانشمندان قرن چهاردهم هجری است که شرح حالشان در مجلد پنجم نقباء البشر آمده و سوگمندها در چاپ اخیر کتابخانه مجلس، افتاده است.

«مؤلفات لم یرها الطهرانی»، اثر محمدتقی فقیه.

«یادداشت‌های شیخ آقابزرگ تهرانی بر نسخه‌های خطی»، از سیدجعفر حسینی اشکوری. ظاهراً برخی از صاحبان

«میرزا محمدباقر شریف اصفهانی و مشایخ او»، اثر رحیم قاسمی. شریف اصفهانی از محدثان گمنام شیعه در قرن دوازدهم هجری بوده است. از او تنها دو کتاب مشارق المهتدین و نورالعیون را می‌شناسیم. در این جا مقدمه مشارق المهتدین آمده است که طریق روایی مؤلف و مشایخ او را در بر می‌گیرد.

«ترجمه‌های فارسی آقاجمال خوانساری»، اثر علی اکبر زمانی نژاد. نقد، بررسی، کتاب‌شناسی و نسخه‌شناسی ده عنوان از ترجمه‌های فارسی آقاجمال الدین خوانساری (م ۱۱۲۲ ق) است.

«دو نسخه خطی و دو خدمت شیعیان به مدینه منوره»، اثر حسین وثیقی. درباره هدیه شاه سلطان حسین صفوی به مدینه منوره و نسخه خطی التحفة اللطيفة است. این اثر به قلم سخاوی است که در دوران حاضر چندین بار به چاپ رسیده و اخیراً نیز توسط مرکز بحوث المدینه، در شش جلد انتشار یافته است؛ ولی یک سوم پایانی آن هرگز چاپ نشده بود. نگارنده این مقاله، ثلث پایانی را نیز یافته و معرفی کرده است. آنان این یافته را به پای خود گذاشته و از او نام نبرده‌اند.

«بازشناسی چند دست‌نوشته»، اثر حبیب عفیفی. معرفی تک نسخه خطی از جلد دوم العبقات العنبرية از کاشف الغطاء، نسخه‌ای از تعلیقه میرزای قمی بر تهذیب الوصول علامه حلی و نسخه کامل حاشیه‌های شهید ثانی بر جامع البین شهید اول است. «آشنایی با کتزالملوک جزایری»، اثر محمدرضا زادهوش. کتزالملوک فی علم السلوک اثر سید نعمت‌الله بن عبدالهادی از بازماندگان سید نعمت‌الله جزایری (۱۰۵۰-۱۱۱۲ ق) صاحب انوار نعمانیه است.

«نفایس صنعا»، اثر فرهاد فروهر. گزیده‌ای از فهرست‌های نسخ خطی شهر صنعا است.

«بخشی از نسخ خطی فارسی کتابخانه توبقایی سرای»، اثر سید محمدتقی حسینی. ترجمه فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه کاخ توبقایی سرای در ترکیه است.

«فهرستواره بعضی نسخ خطی کتابخانه ملی تورینو»، به قلم سیدصادق حسینی اشکوری. گزیده فهرست کتابخانه ملی تورینو در رم است.

«فهرست نسخ چاپ سنگی کتابخانه عمومی مراغه»، اثر یوسف بیگ باباپور پایان بخش دفتر دوم جنگ انجمن فهرست نگاران نسخه‌های خطی است.

محمدرضا زادهوش

نسخه‌ها از آقا بزرگ خواسته‌اند آگاهی‌ها و یافته‌های خود را در نسخه‌ها بنگارد. اشکوری، سی تصویر از یادداشت‌های آقا بزرگ را گزینش کرده، در این جا آورده است.

سپس مقالات اهداشده به آقا بزرگ تهرانی، آمده است: «کتاب‌شناسی ابوالصلاح حلبی»، اثر سیدحسین حایری. ابتدا به آثار موجود ابوالصلاح تقی بن نجم حلبی (۳۷۴-۴۴۷ ق) از شاگردان سیدمرتضی می‌پردازد و سپس دیگر آثار وی را شناسایی می‌کند. این کتاب‌شناسی به صورت توصیفی فراهم آمده است.

«سیدنصرالله حائری و چند اطلاع تازه درباره او»، اثر محمدکاظم رحمتی. سیدنصرالله حسینی موسوی حائری، عالم شیعی و از رجال عصر افشاری است که نقش مهمی در دربار نادرشاه (م ۱۱۶۰ ق) داشته و در کشور عثمانی به دست سلطان محمود به شهادت رسیده است.

«شماری از مراسلات شاهزاده اوکتایی و معاصران او» که به دست عبداللّه غفرانی و الهه روحی دل تنظیم شده است. شاهزاده میرزا عبدالعلی اوکتایی (۱۲۷۶-۱۳۵۹ ش) مدیر کتابخانه آستان قدس رضوی بوده است.

«فوائد؛ نسخه‌ای طنزآمیز از ادیب الممالک فراهانی» اثر سیدمحسن طاهری. معرفی نسخه خطی منحصر به فرد فوائد، منسوب به ادیب الممالک که در کتابخانه ملی ایران نگاهداری می‌شود. فوائد از آثار نادر تاریخ طنز فارسی است.

«ردیه‌ای متقدم بر عقاید نوپدید محمدبن عبدالوهاب»، اثر سامر طرابلسی، ترجمه محمدحسین رفیعی.

«مکاتیب شیخ علی کلاه»، اثر محسن ناجی نصرآبادی. مکاتیب شیخ علی کلاه مربوط به اوایل سده هشتم است. این مجموعه، نامه‌های گوناگونی را در بر می‌گیرد که به زودی توسط انتشارات اساطیر در تهران به چاپ خواهد رسید. یک برگ از آن مجموعه، در این جا آمده است.

«جنگی ناشناخته از ابن خاتون عاملی»، اثر محمود ملکی تراکمه‌ای. السوانح المرضیة و النوافح العطرية اثر ابن خاتون عاملی، مجموعه‌ای است که به سبک کشکول نوشته شده است. این نوشتار، به شناسایی این اثر، معرفی نسخه منحصر به فرد آن در کتابخانه مدرسه امام صادق (ع) اردکان و فهرست مهم‌ترین مطالب آن می‌پردازد.

«پژواک پژوهش، حلقه نخست: بازخوانی پانزده سند»، اثر عبدالحسین طالعی. اسنادی است از عالمان شیعه. این نوشتار با وصیت‌نامه اعتقادی میرداماد آغاز می‌شود و با نامه آیت‌الله العظمی سیدمحمدهادی میلانی به آیت‌الله سیدعلی میلانی پایان می‌پذیرد.